

Атанасова М.П., Скарлупіна Ю.А.

ДВНЗ «УАБС НБУ», м. Суми, Україна

Проблеми саморозвитку і майбутньої самореалізації студентів економічних спеціальностей

Економічна освіта в Україні набуває свого розвитку. Зростає як сама необхідність в економічній освіті, так і вимоги до неї. Вона повинна бути всебічною, торкатися не лише суто економічної сторони життєдіяльності, але й включати також моральні, етичні, психологічні аспекти, які так чи інакше пов'язані з економікою і як професійною так і особистісною самореалізацією фахівця даної галузі. До людини сьогодні висуваються вимоги не лише діяти, але й мислити по-новому. Тому дедалі частіше в процесі вивчення економічних дисциплін відходять від переважного використання традиційних методів навчання. За останні кілька десятиріччів виникли принципово інші — так звані активні, або активізаційні методи навчання. Тому серед основних питань, які стосуються впровадження сучасних технологій навчання, є пошуки можливостей органічного поєднання та взаємоузгодження традиційних методів реалізації навчального процесу з новими методами його інтенсифікації й активізації, що забезпечують формування необхідних якостей майбутнього фахівця.

Потужні глобалізаційні процеси, швидкі зміни умов життя, посилення конкурентних засад та утвердження дослідницько-інноваційного типу розвитку суспільства вимагають адекватної модернізації освітньої системи як провідного чинника соціально-культурного відтворення, успішної життєдіяльності людини, її подальшого вдосконалення. Тому сьогодні зростає в процесі професійної діяльності міра соціальної свободи для активної, творчої особистості. Орієнтація на ціннісно-сміслове розкриття індивідуальності дає можливість говорити про необхідність особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця у його професійній підготовці.

Вища освіта є сферою, яка у значній мірі впливає на те, як формується суспільство. Освіта як система - це унікальний соціальний інститут, покликаний розвивати та збільшувати людський капітал, формуючи ідеї, соціально-значимі ідеали, світоглядні позиції, що конструюють як майбутнє суспільства в цілому, так і долю окремих людей. Освіта, таким чином, - це система проектування майбутнього.

Важливою проблемою у навчально-виховному процесі вузу є особистісна орієнтація професійної підготовки майбутніх спеціалістів, спрямована не тільки на засвоєння студентами знань, умінь, навичок і форм поведінки, а й на формування певної структури особистісних якостей. Важливо, щоб уже в процесі навчання студенти оволоділи системним баченням майбутньої діяльності, сприймали події як компоненти єдиної системи діяльності, яка включає пов'язані між собою напрямки роботи. Це положення визначає актуальність пошуку шляхів інтеграції змісту і форм професійної освіти, завдяки яким забезпечується формування інтегративних професійних якостей студентів — майбутніх фахівців.

В останні десятиріччя педагогічна наука все сміливіше пов'язує проблеми самореалізації як самоздійснення вільної особистості з наданням їй можливостей реалізувати себе переважно в професійній діяльності. У працях В. Алфімова, В. Андрєєва, І. Іванова, В. Загвязинського, В. Кан-Каліка, М.Нікандрова розглядається тісний взаємозв'язок між процесами творчої діяльності людей та їх динамікою через конкретні процеси самоздійснення у різних видах креативної діяльності.

Українські та російські науковці (К.О.Абульханова-Славська, Л.І.Анциферова, Г.С.Батіщев, О.Ф.Бондаренко, Є.І.Головаха, Л.Коган, Г.С.Костюк, О.О.Кроник, О.М.Леонтьєв, П.В.Лушип, В.І.Муляр, В.Г.Панок, В.А.Роменець, С.Л.Рубінштейп, Л.В.Сохань, Т.М.Титаренко та ін.) розглядають самореалізацію як свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої

особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті (С.Д.Максименко, М.І.Пірен, Т.В.Говорун, Л.М.Деміна).

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу підходів до сутності самореалізації особистості та спроба визначення поняття самореалізації.

Педагогічні аспекти самореалізації як активної пізнавальної та творчої діяльності в нових умовах освітнього процесу розробляють І. Бех, І. Вологцук, М. Зуболій, І. Зязюн, О. Киричук, В. Кузь, О. Коберник, О. Кононко, Л. Левченко, В. Оржеховська, В. Радул, А. Сиротенко, О. Сухомлинська, С. Уланова, В. Хайруліна, К. Чорна.

І.В. Лебедик відмічає, що проблема особистісно-професійного розвитку містить у собі основне протиріччя професіонала-суб'єкта - між вимогами до професійної діяльності, що виявляються в чіткому, а часто жорсткому алгоритмі її виконання, й творчими, оригінальними результатами діяльності із саморозвитку й самоудосконалення. Саме розв'язання цього протиріччя дозволяє людині вийти на новий рівень особистісно-професійного розвитку.

Узагальнюючи різні точки зору науковців щодо даної проблеми, визначено, що більшість з них вважає проблему самореалізації сьогодні особливо важливою, оскільки вона пов'язується із самоздійсненням людини; виокремлюється необхідність розгляду особливостей поєднання внутрішніх стимулів й зовнішніх умов саморозвитку.

Обираючи шляхи й засоби самореалізації, людина співвідносить свої бажання ("хочу" - інтереси, бажання, захоплення, які спонукають до активності; вища планка можливостей самореалізації, аутентичних особистості) з можливостями ("можу" - самопізнання своїх можливостей, самоставлення, самооцінка) і необхідністю, переважанням ("потрібно" - самоорганізація, що включає в себе саморегуляцію, а також уява про соціальні заняти стосовно особистості).

За І.В. Лебедиком, самореалізація розглядається як спеціально організованої суб'єктом діяльності, метою якої є втілення ним свого суб'єктивно відчутного призначення, а також результат цієї діяльності, що тісно пов'язана із саморозвитком та самоствердженням особистості.

У той же час самореалізація - це усвідомлений виконавчо-результативний процес саморозвитку (самоосвіти, самовиховання, саморегуляції, самооцінки). Відбувається самореалізація як практичний, продуктивний процес вже на основі підготовчої, мобілізуючої роботи самоактуалізації, і ці тісно пов'язані внутрішні процеси є по суті цілісним зв'язком у процесі самобудівництва і саморозвитку особистості. Тому не випадково у вітчизняній педагогіці процеси самореалізації та самовиховання (самовдосконалення) розглядаються як тотожні. По суті, теорія самореалізації (К.Роджерс, А.Маслоу, Р.Бернс) суттєво збагачує споріднену з нею теорію самовиховання, яка виникла значно раніше і сьогодні потребує нових ідей та технологій.

Таким чином, самореалізація розглядається як могутній чинник розвитку емоційних, інтелектуальних і творчих сил особистості людини.

Потреба в самореалізації є основною потребою особистості і проявляє себе в усіх сферах її життєдіяльності. У будь-якому демократичному суспільстві можливі прояви самореалізації, які ґрунтуються на засадах справедливості, толерантності, професіоналізму.

Самореалізація особистості складається із самоактуалізації (усвідомленого визначення індивідом мети життєдіяльності), самопізнання (самоспостереження, самоаналізу, самооцінки та самоконтролю), саморозвитку як самостійного накопичення теоретично-практичного досвіду (самоосвіти) і формування нових особистісних якостей (самовиховання). Особливості самореалізації студентів зумовлені прагненням до професійного самовизначення.

Механізмом самореалізації є розв'язання досить гострих суперечностей між "Я" - ідеалом і "Я" - реальністю. Самореалізація студентів проходить за

допомогою внутрішніх психічних механізмів (прийоми психічної саморегуляції, аутотренінг, вольові зусилля) та зовнішніх підкріплюючих засобів з боку викладачів, батьків, друзів, друкованих та електронних засобів інформації тощо. Така діалектика внутрішнього і зовнішнього впливу стає незамінним чинником своєчасної і якісної самореалізації підростаючої особистості. Численні факти, безперечно, свідчать про те, що самореалізація як самобудівництво та саморозвиток студентів стає успішною лише за умови належного сприятливого соціального поля. Зусилля викладачів в цьому разі мають бути спрямовані не на зміну певних рис і особливостей підростаючих особистостей, а на пробудження, посилення внутрішніх чинників розвитку потреб, мотивів, здібностей, вольових зусиль, створення сприятливих соціально-педагогічних умов.

Слід зазначити, що реаліями сучасного буття стали глобалізація світової економіки, модернізація та технізація виробництва, застосування засобів телекомунікації та інформаційних мереж, інтеграційні освітньо-економічні процеси. Відтак, в умовах динамічних соціальних і технологічних перетворень зростають вимоги до рівня володіння майбутніми фахівцями економічних спеціальностей іноземною мовою.

Отже, на думку багатьох дослідників, на часі постала зміна пріоритетів у системі навчання іноземних мов студентів економічних спеціальностей – від простого накопичення професійно орієнтованих лексичних, граматичних і мовленнєвих знань на здобуття ними фундаментальних фахових знань, формування умінь спілкуватися в професійному середовищі іноземною мовою на засадах компетентної реалізації індивідуального стилю діяльності. Звідси – орієнтація на пошук резервів, що полегшують процес становлення особистості фахівця в процесі навчання іноземних мов. Сучасна вища професійна освіта потребує запровадження такої системи диференційованого навчання, яка б урахувувала професійно аксіологічні типологічні особливості студентів і була б спрямована на формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Формування практичного та психологічного компонентів залучення студентів до професійної діяльності опирається на взаємообумовлені зміни в емоційно-вольовій, операційно-технічній та інтелектуальній сферах особистості, які стимулюють розвиток самосвідомості, що у свою чергу впливає на розвиток усіх інших сфер, здійснюючи регулятивну функцію процесу формування особистості та її професійної компетентності. Професійна підготовка студентів поетапно наповнюється різним змістом. На початковому етапі навчально-пізнавальної діяльності студентів провідним є моральний компонент, а головним у професійній мотивації — початковий недиференційований інтерес до даного виду праці. На другому етапі необхідне формування ієрархії мотивів навчально-професійної діяльності, коли початковий пізнавальний інтерес переростає в професійний інтерес до конкретного виду діяльності. На наступному, третьому, етапі головним є практичне залучення студентів до професійної діяльності під час якого вони отримують і поглиблюють загальні знання про професію даної галузі, базові або спеціальні знання, уміння та навички; набувають попереднього досвіду виконання простих практичних завдань. Останні охоплюють зміст праці всіх професійних груп галузі та мінімально необхідний досвід роботи за спеціальністю, яка набувається під час відповідного допрофесійного навчання. Так, залучення студентів до професійної діяльності може сприяти розвитку інтегрального особистісного новоутворення, що включає стійке прагнення до праці в даній галузі, наявність спеціальних знань, умінь і навичок, а також комплекс індивідуально-психологічних (вольових, емоційних, характерологічних) якостей, які забезпечують високу ефективність професійного функціонування людини в цій галузі. Що стосується професійної самосвідомості, яка, як відомо, є новоутворенням юнацького віку, то на етапі формування спеціальних умінь важливими є прагнення до знання психологічної структури своєї особистості, адекватна самооцінка базових знань, умінь, навичок, здатність до професійної самоосвіти тощо.

Як зазначає І.В. Грабовець, специфіка професійної самореалізації молодих фахівців полягає у тому, що остання проходить три стадії: професійного самовизначення через професійну самоідентифікацію (уявлення особистістю свого особливого місця у суспільстві, на виробництві та сенсу свого існування); професійної адаптації (формування фахівця певної галузі виробництва через цілеспрямований вплив на нього умов виробництва, ідеалів та цінностей трудового колективу, соціальних установок та позицій і засвоєння фахівцем норм та вимог суспільства до обраної ним професійної діяльності); професійного самоствердження (гармонійне задоволення потреб особистості у професійно трудовій діяльності, а також створення нею умов для свого подальшого професійного росту). Самоосвітня діяльність особистості стає необхідною сферою її буття лише тоді, коли потреба у цій діяльності є внутрішньою силою, мотиватором, який спонукатиме її до активності. Це можливо лише за умов чіткого усвідомлення людиною цієї потреби. Існує дві групи мотиваторів самоосвітнього процесу особистості: соціально-зумовлені та особистісно-цілеспрямовані. До першої групи можна віднести чинники зовнішнього впливу на людину та її свідомість: постійно зростаюча потреба суспільства у висококваліфікованих кадрах відповідно до темпів інформатизації; зацікавленість керівників підприємств у конкурентоспроможних фахівцях; підвищення вимог суспільства до збагачення особистістю свого інтелектуального та інформаційного потенціалу; виховання національної свідомості та патріотизму молоді. Друга група - особистісно-цілеспрямовані мотиватори, до якої входять: творчо-професійні (самоусвідомлення особистістю невідповідності свого інтелектуального рівня наявних знань суспільним та виробничим вимогам); статусно-престижні (бажання фахівця постійно підвищувати свій професійний рівень та соціально-статусну позицію у суспільстві відповідно до кон'юнктури ринку праці і суспільних вимог); матеріальні (прагнення досягти певного професійного рівня з метою поліпшення свого матеріального становища); соціальні (необхідність визнання своїх життєвих

досягнень іншими представниками суспільства); морально-етичні (ціннісні орієнтації, перспективні життєві цілі молодого фахівця).

Інтегруючим чинником професійної самореалізації молодих фахівців є самоосвіта. Самоосвіта, як категорія соціології освіти, означає самостійну системоутворюючу індивідуально-особистісну діяльність людини, яка спрямована на задоволення потреб її ідентифікації, соціалізації, самореалізації і самовдосконалення для досягнення життєвих цілей. Ця діяльність здійснюється в межах функціонування соціального інституту освіти.

Самоосвітню діяльність молодого фахівця можна представити як процес постійного його входження у нову соціальну реальність та інтеграцію до неї. У своїй самоосвітній діяльності особистість керується або суто своїми власними прагненнями та цілями, сформованими під впливом ціннісних орієнтацій, або прагненнями та цілями тієї соціальної групи, до якої вона належить, тобто обирає і створює для себе ті знання, які найбільше їй підходять або яких їй не вистачає. Аксіологічна система суспільства постійно змінюється під впливом індивідуальної інтерпретації особистостей, соціальних груп, які займаються самоосвітою. Таким чином, людське знання є значною мірою результатом суб'єктивного вибору особистостей, а самоосвіта – це самостійна, системоутворююча, особистісно визначена і разом з тим соціально і аксіологічно зумовлена діяльність з приводу засвоєння та відтворення знання особистістю.

Роль самостійної роботи та самостійної навчальної діяльності в наш час настільки значна, що ця проблема вимагає щоразу нових підходів, нових рішень, створення нових навчально-методичних матеріалів, особливо коли це стосується навчання іноземної мови, яке, як відомо, вимагає значної долі самостійності. Зростає роль самостійної роботи в умовах кредитно-модульної системи, яка передбачає відведення достатньої кількості матеріалу на самостійне опрацювання з наступним його контролем.

Таким чином можна зробити висновок, що виховання професійної самореалізації полягає в реалізації потенціалу особистості у професійній сфері, професійній діяльності. Це процес усвідомлення і кристалізації особистістю власної сутності та розгортання її у вигляді реалізації власного потенціалу з його предметним у майбутній професійній діяльності.

Література

1. 1. Воронцова Ж.В. Аспекти технології самореалізації особистості старшокласників у системі навчання / Ж.В. Воронцова // Наукові записки кафедри педагогіки: 36. наук. пр. - Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2003. - Вип. X. - С. 11-18.
2. 2. Грабовець І. В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності /Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук // Київ, 2004
3. 3. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті / Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. — Вид. 2-ге, доп. — К.: КНЕУ, 2003
4. 4. Лебедик І.В. Основи професійної самореалізації вчителя. / І.В. Лебедик. Посібник. - Кіровоград: ТОВ "ІМЕКС-ЛТД", 2006. - 62 с.
5. 5. Левченко Л.С. Творча самореалізація старшокласників у науково-дослідницькій діяльності шкіл нового типу. Автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.01 - теорія та історія педагогіки. / Л.С. Левченко; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. -Харків, 1999. - 19 с.
6. 6. Літікова О.І. Підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей у системі диференційованого навчання іноземних мов/ Дис... канд. Наук// <http://www.lib.ua-ru.net/disser/ua/code-13.00.04.html>

Атанасова, М. П. Проблеми саморозвитку і майбутньої самореалізації студентів економічних спеціальностей [Text] / М. П. Атанасова, Ю. А. Скарлупіна // Materiály VIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Moderní vymoženosti vědy – 2012». - Díl 13. Pedagogika : Praha. Publishing House «Education and Science».